

Women's Social Role in the Statement of the Second Phase of the Islamic Revolution: Examining Ayatollah Khamenei's Views

Jalil Dara

PhD in Political Science - Iranian Studies, Associate Professor Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. jaliledara@gmail.com

Elaheh Sadeghi

PhD in Political Science, Lecturer, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.
Corresponding Author e_sadeghi1986@yahoo.com

Abstract

The issue of women's playing their appropriate role in society has been one of the most challenging issues in different societies. In Iranian society, too, extremist and traditional attitudes and views on this issue have created some problems. Accordingly, this study aims to identify and outline Ayatollah Khamenei's views on the social role of women, which pave the way for Iranian women to play their social role. In fact, this study seeks to answer this question: What is women's social role in the statement of the Second Phase of the Revolution with an emphasis on Ayatollah Khamenei's statements? To answer this question, the statement of the Second Phase of the Revolution and his statements from 1990 to 2021 were examined through qualitative content analysis method. Then, 5 categories regarding women's social roles— their role in science and

research, in moral and social education, in employment, in political activities, and etc. — were extracted and the conclusions were separately presented in each section. The findings showed that he encourages women to acquire knowledge and struggle skills and even consider educated and self-sacrificing women as the pride of the Islamic society. Regarding women's role in social education, Ayatollah Khamenei not only admires this role, but he also considers it as the highest role of women. However, he accepts women's employment and their political activities as long as they are compatible with women's nature and do not harm their family role. Finally, his strategy is to combine family and social roles, which requires developing an Islamic-Iranian lifestyle modeled on Hazrat Zahra's (AS).

Keywords: Ayatollah Khamenei, Statement of the second phase of the Revolution, Qualitative Content Analysis, Women, Social Role

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نقش اجتماعی زنان در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی؛

بررسی دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای

جلیل دارا

دکتری علوم سیاسی - مطالعات ایران، دانشیار دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

jaliledara@gmail.com

الهه صادقی

دکتری علوم سیاسی، مدرس دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)

e_sadeghi1986@yahoo.com

چکیده

مسئله نقش‌آفرینی زنان در عرصه‌ی جامعه، یکی از موضوعات چالش‌برانگیز در جوامع مختلف بوده است. در جامعه‌ی ایران نیز برخوردهای توأم با افراط و تفریط و دیدگاه‌های غرب‌زده یا سنتی در مواجهه با این مسئله، مشکلاتی را ایجاد کرده است. به همین منظور، هدف این پژوهش شناخت و ترسیم دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص نقش اجتماعی زنان است که می‌تواند رهگشای عمل جامعه‌ی زنانه ایران گردد. بنابراین، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که زنان در بیانیه گام دوم انقلاب با تأکید بر بیانات آیت‌الله خامنه‌ای از چه نقش اجتماعی برخوردارند؟ برای پاسخ به این پرسش، بیانیه‌ی مذکور و بیانات ایشان از سال ۱۳۶۹ تا ۱۴۰۰ با روش تحلیل محتوای کیفی بررسی گردید و ۵ مقوله در خصوص نقش اجتماعی زنان، نظیر علم و پژوهش، نقش اخلاقی و تربیت اجتماعی، اشتغال، فعالیت سیاسی و مبارزه مجاهدانه، دسته‌بندی و در هر بخش نتیجه‌گیری ارائه گردید. یافته‌ها نشان داد که ایشان در خصوص کسب علم و مبارزه مجاهدانه، زنان را تشویق و حتی زنان تحصیلکرده و ایثارگر را مایه‌ی افتخار جامعه‌ی اسلامی می‌دانند. در خصوص نقش تربیت اجتماعی زنان، نه تنها این نقش را تحسین، بلکه عالی‌ترین نقش زنان می‌دانند؛ اما اشتغال و فعالیت سیاسی زنان را مشروط به اینکه با طبیعت زنانه سازگار باشد و به نقش خانوادگی زنان آسیبی وارد

نکند را می‌پذیرند. در نهایت راهبرد ایشان، ترکیب نقش‌های خانوادگی و اجتماعی است که این امر نیازمند خلق سبک زندگی اسلامی-ایرانی با الگوگیری از حضرت زهرا(س) می‌باشد

واژه‌های کلیدی: آیت‌الله خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب، تحلیل محتوای کیفی، زنان، نقش اجتماعی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۰۹ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۹/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۰

فصلنامه راهبرد اجتماعی- فرهنگی، سال ۱۰، شماره ۴۱، زمستان ۱۴۰۰، صص ۶۸۷-۷۲۰

مقدمه و بیان مسئله

در ایران مسئله‌ی حضور و نقش اجتماعی زنان، زوایا و ابعاد مختلفی داشته است که می‌توان در بطن تاریخ تحولات ایران در خصوص این موضوع، نظریات متفاوتی را مشاهده کرد که هر کدام براساس هستی‌شناسی خود، قرائتی متفاوت از مسئله‌ی نقش اجتماعی زنان ارائه کرده‌اند؛ اما آن‌چیزی که در تحلیلی کلان قابل مشاهده است، وجود دو دیدگاه غالب است که نقش زنان را ترسیم کرده‌اند، دیدگاه اول متأثر از سنت است که نقش زن را تنها در چارچوب خانواده تعریف می‌کند و برای زن، جایگاه و نقش اجتماعی قائل نیست و دیدگاه دوم دیدگاه مدرن و غربی است که به ویژه از نظریه‌های فمینیستی نشأت گرفته و معتقد است که جنسیت، تعیین‌کننده‌ی بهره‌مندی از حقوق فردی نیست و سرشت زنانه و مردانه یکسان است. پس زن و مرد می‌توانند به صورت برابر در عرصه‌ی اجتماع فعالیت کنند. بنابراین در گام اول به تحقیر و سرزنش نقش خانوادگی زن پرداخته و معتقدند که زن تنها در اجتماع و در جایگاه شغلی هویت مستقل خواهد داشت (خادمی، ۱۳۹۸، ص. ۲۶۰). بنابراین نقش زن را مستقل از نقش خانوادگی و تنها در چارچوب جامعه در ذیل حضور و فعالیت‌های اجتماعی، تعریف و تبیین می‌کند و خانواده و نقش خانوادگی را برای زن ظلم و ستم تلقی کرده و راه‌هایی از این ستمگری را عدم ایفای نقش خانوادگی می‌داند؛ اما نکته مهم، نسبت و میزان ارتباطی است که میان این دو دیدگاه براساس ویژگی‌ها و مختصات بیولوژیک، زیستی، فرهنگی و اجتماعی زن مسلمان ایرانی برقرار است.

در این خصوص، صاحب‌نظران گفتمان انقلاب از جمله امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای نسبتی بین این دو دیدگاه برقرار کردند و فهمی جدید از نقش زنان ارائه کردند. از یک سو با عنایت به فرهنگ غنی اسلام و از سوی دیگر با توجه به اهمیت جایگاه خانودگی زن، نقش اجتماعی زن ایرانی مسلمان را ترسیم کرده‌اند. در این بین در طی این ۴۳ سال فعالیت نظام جمهوری اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای به منظور ساختن و آبادانی ایران اسلامی، دیدگاه منسجم و نظام‌مندی از نقش اجتماعی زنان ترسیم کرده‌اند. ایشان به ویژه، در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب که خطاب به ملت ایران در بهمن ۱۳۹۷ به مناسبت چهلمین سالگرد انقلاب اسلامی صادر کردند، به نقش‌آفرینی اجتماعی زنان توجه و تأکید نمودند. ایشان در این بیانیه با هدف «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی» توصیه‌هایی را ارائه نموده و سپس با مخاطب قرار دادن جوانان، ضمن بیان پیشینه‌ی وقوع انقلاب و دشواری‌های آن به دستاوردهای چهل ساله‌ی انقلاب اسلامی ایران پرداختند و چشم‌انداز آینده انقلاب را در بخش‌های مختلفی تبیین کردند. نکته‌ی حائز اهمیت این است که خطاب این بیانیه بیشتر به جوانان است و از طرفی نیمی از جوانان ما را زنان تشکیل داده‌اند. بنابراین نقش زنان در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب، غیرقابل انکار است، زیرا در نگاه ایشان زنان همانند مردان عضوی از جامعه‌ی ایرانند که آبادانی ایران به حضور و فعالیت همه افراد (اعم از مرد و زن) نیازمند است. بنابراین این بیانیه، فرصتی طلایی برای نقش‌آفرینی و شکوفایی زنان به عنوان نیروهای تمدن‌ساز و جامعه‌ساز در عرصه‌های مختلف اجتماعی است.

۱- اهداف و سؤالات پژوهش

بر این اساس، هدف این پژوهش بررسی و شناخت اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای در رابطه با نقش اجتماعی زنان است؛ زیرا از یک سو اندیشه‌های ایشان به عنوان یکی از تأثیرگذارترین صاحب‌نظران مسلمان شیعه می‌تواند، راهنمای عمل جامعه‌ی زنان ایران باشد و از سوی دیگر ایشان، رهبری جامعه‌ی ایران را عهده دار هستند و نظرات ایشان، نسبت به هر فرد دیگری

می‌تواند در امور مربوط به زنان مؤثر باشد.

-سؤال پژوهش

زنان، در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب با تأکید بر بیانات آیت‌الله خامنه‌ای از چه نقش اجتماعی برخوردارند؟ برای پاسخگویی به این پرسش از روش تحلیل محتوای کیفی بیانیه‌ی گام دوم انقلاب و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای استفاده شده است.

۲- پیشینه پژوهش

در ارتباط با پیشینه پژوهش می‌توان به مجموعه ۵ جلدی «نقش و رسالت زن» (بانکی‌پور، ۱۳۹۳) اشاره نمود که همه سخنرانی‌های آیت‌الله خامنه‌ای درباره‌ی زنان از آغاز انقلاب تا سال ۱۳۹۲ را شامل می‌گردد. مقاله‌ی «مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی: منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای» (خادمی، ۱۳۹۸)، به زن انقلابی اشاره می‌کند که همپای مردان در تحول جامعه دخیل است. مقاله‌ی «جایگاه زنان در گفتمان رهبران انقلاب اسلامی» (سیمبر - رضاپور، ۱۳۹۷)، روش توصیفی تحلیلی بر مقوله‌هایی نظیر ارزش‌های اسلامی، انسانیت، مقام مادر و مشارکت در تعیین سرنوشت زنان تأکید کرده است. همچنین کتاب «بازبابی هویت حقیقی زن» (کربلایی، ۱۳۹۰)، نقش زن را از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای در چهار حوزه‌ی فردی، خانوادگی، اجتماعی و سیاسی بررسی کرده و مقاله‌ی دیگری با عنوان «واکاوی نقش اجتماعی زنان از منظر آیت‌الله خامنه‌ای» (لولاآور، ۱۳۹۴)، دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای را با دیگر اندیشمندان مسلمان مقایسه نموده و نقش زنان را در پنج دسته‌ی تحصیل، اشتغال، سیاست، ورزش و مجاهدت بررسی کرده است. کتاب «الگوی سوم» (الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه) (هدایت‌نیا، ۱۳۹۶)، از مبحث الگوی سوم در منظومه‌ی فکری آیت‌الله خامنه‌ای الهام گرفته و الگوهای موجود درباره‌ی زن را ترسیم کرده و در نهایت الگوی خانواده‌گریزی، خانه‌نشینی و خانواده‌گرایی همراه با حضور اجتماعی مسئولانه را به

دست آورده است.

منابع مورد اشاره به رغم دستاوردهای مهمی که داشته‌اند، غالباً با هدف گردآوری مفاهیم بوده و تصویری درست و متقنی از نقش اجتماعی زنان ارائه نکرده‌اند. همچنین، هیچ کدام از این پژوهش‌ها نقش اجتماعی زن را در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب بررسی نکرده‌اند؛ در حالی که بررسی نقش اجتماعی زنان در بیانیه‌ی مذکور همراه با تبیین بیانات آیت‌الله خامنه‌ای می‌تواند، تصویری صحیح از زن مسلمان ایرانی با عنایت به فرهنگ غنی اسلام و با توجه به اهمیت نقش خانوادگی‌اش ترسیم نماید.

۳- ملاحظات مفهومی و نظری

۳-۱- تعریف مفاهیم

ابتدا لازم است دو مفهوم «جایگاه^۱» و «نقش اجتماعی^۲» تعریف گردد. جایگاه، وجهی فرد یا گروه در جامعه یا مکان فرد در اجتماع را توصیف می‌کند. پس جایگاه اجتماعی، شاخصی عینی از وضعیت زندگی، درآمد و سطح تحصیلات فرد است که تعیین‌کننده‌ی طبقه‌ی اجتماعی یک فرد در جامعه است (نوربخش، ۱۳۸۵، ص. ۳۵۰). به بیان دیگر جایگاه، موقعیت و ارزشی است که نقش اجتماعی فرد در جامعه به وی می‌دهد. با توجه به اینکه هر جامعه‌ای در ارتباط با نقش‌های اجتماعی اعضایش، دارای سلسله‌مراتبی است؛ لذا، افراد بر حسب اهمیتی که نقش آن‌ها در جامعه داراست، در رده‌های بالای سلسله‌مراتب یا در رده‌های پایین قرار می‌گیرند. به همین علت، افرادی که دارای نقش‌های متعددی در جامعه هستند، جایگاه‌های اجتماعی متفاوتی نیز دارند.

جایگاه، مفهومی است که مجموعه‌ی حقوق و وظایف شخص را ترسیم می‌کند. همچنین حقوق و وظایف فرد را در نسبت با افراد دیگر نیز تنظیم می‌کند؛ البته به صورت یکسان، همه‌ی جایگاه‌های فرد از اهمیت برخوردار نیست و برخی از جایگاه‌های فرد می‌تواند

---

1. Place

2. Social role

به عنوان جایگاه برتر بر روی سایر جایگاه‌های وی تأثیرگذار باشد؛ اما «نقش» مجموعه‌ی رفتاری است که انتظار می‌رود، فرد در موقعیتی معین از خود ظاهر سازد. نقش، الگوی کاملی را برای رفتار و نگرش‌ها به وجود می‌آورد و استراتژی خاصی را برای رویارویی با موقعیت‌ها که دائماً تکرار می‌شود، تجویز می‌نمایند.

۲-۳. مبانی نظری

نقش در در رویکرد تعاملی به منزله‌ی ماحصل فراگردی از تعامل که جنبه‌ی اهمتامی و خلاق دارد، توصیف می‌شوند. جرج هربرت مید^۱ به این نکته توجه دارد که چطور کودکان چیزهایی راجع به جامعه می‌آموزند و هستی‌های اجتماعی خود را از طریق نقش‌ستانی^۲؛ یعنی بر عهده گرفتن خیالی نقش‌های دیگران از قبیل پدر، مادر، آموزگار، پزشک و ... پرورش می‌دهند. بزرگسالان نیز از همین کار، برای یافتن نقش‌های خودشان استفاده می‌کنند، پس هر نقشی متضمن تعامل با نقش‌های دیگران در این فراگرد تعاملی است (آبراگرامی، ۱۳۷۰، ص. ۳۲۴).

تعریف دیگر از نقش در رویکرد نمایشی منعکس شده است. طرفداران نظریه نمایشی معتقدند؛ انسان‌ها در زندگی واقعی اجتماعی‌شان، همان نقش‌هایی را بازی می‌کنند که بازیگران تئاتر در صحنه‌ی نمایش انجام می‌دهند و سعی می‌کنند از طریق اداها و نمایش‌های متناسب، نظر موافق دیگران را به خود جلب کنند و با رعایت اصول صحنه‌آرایی، به هدف‌های فردی‌شان دست یابند (Tervino, 2003, p. 37). بنابراین جهان اجتماعی، صحنه‌ی نمایش است و همه مردان و زنان، صرفاً بازیگران آن می‌باشند. آن‌ها از یک در، به صحنه می‌آیند و از در دیگر صحنه‌ی نمایش را ترک می‌کنند و هر فرد انسانی در مدت عمرش نقش‌های متعددی بازی می‌نماید. بنابراین در هر جامعه افراد، چندین نقش اجتماعی مختلف را ایفا می‌کند (گیدنز، ۱۳۸۹، ص. ۱۰۱۷). با این توصیف، جایگاه، مجموعه‌ی حقوق و وظایف در

1 . George Herbert Mead

2 .role-taking

برابر نقش اجتماعی است که اعمال این حقوق و وظایف را در برمی‌گیرد (عضدانلو، ۱۳۸۴، ص. ۱۴۷). هر جایگاه، دارای نقش‌های چندگانه است که «مجموعه نقش» نامیده می‌شوند. هر جامعه برای تقسیم یا تفکیک نقش‌های اجتماعی میان اعضایش، ملاک‌هایی نظیر جنس، سن، وضعیت اجتماعی افراد و... دارد.

بنابراین منظور از نقش اجتماعی زنان؛ یعنی مجموعه انتظاراتی که از زنان در جامعه وجود دارد؛ یعنی در جامعه، زنان چه رفتارهایی باید انجام دهند و از انجام چه رفتارهایی باید خودداری نمایند، چه وظایفی دارند و از چه حقوقی بهره‌مندند؛ هرچند در جامعه‌ی امروز، افراد همزمان چند نقش را ایفا می‌کنند (لولا‌آور، ۱۳۹۴، ص. ۱۶)، بنابراین فرد ممکن است، نقش‌های مختلفی را ایفا کند که سازگاری و همخوانی با یکدیگر نداشته باشند که چنین شرایطی را «درگیری یا تضاد نقش‌ها» می‌نامند (دوچ، ۱۳۷۴، ص. ۱۹۱). براساس این تعریف، امکان دارد زنان، نقش‌هایی را ایفا کنند که با هم سازگاری و همخوانی نداشته باشد. از سوی دیگر آروینگ گافمن^۲ در اثری به نام «فاصله نقش»^۳ بیان می‌کند که فاصله‌ی نقش به درجه‌ی کناره‌گیری فرد از نقش‌های که به آن محول شده است، اطلاق می‌گردد (Goffman, 1959, p. 70)؛ یعنی فرد ممکن است ایفای چند نقش را برعهده بگیرد، اما فرد نقش‌هایی که از نظرش اهمیت کمتری دارند را با بی‌علاقگی انجام می‌دهد. بنابراین، فاصله‌ی نقش بستگی به منزلت اجتماعی یک فرد دارد و تابع پایگاه اجتماعی اوست (Fine - Philip, 2003, p. 47) بنابراین، با توجه به آنچه ذکر شد در جوامع مدرن، بین نقش خانوادگی زن با نقش اجتماعی او تعارض و ناسازگاری دیده می‌شود. همچنین، می‌توان فاصله‌ی نقش اجتماعی زن از نقش خانوادگی وی را نیز مشاهده نمود. در این جوامع از یک سو مطلوبیت نقش خانوادگی و نفی نقش‌های اجتماعی از سوی افرادی که متأثر از سنت هستند، مطرح می‌شود و از سوی

1. Role set

2. Conflict and conflict of roles

3. Erving Goffman

4. Role spacing

دیگر اهمیت نقش‌های اجتماعی و تحقیر کردن نقش‌های مادری و همسری زنان نیز افزایش یافته است که این امر حاصل دیدگاه‌های غربی به ویژه، نظریه‌های فمینیستی است (Jaggar, 1998, pp. 66-67). البته در جوامع شهری و مدرن، این تعارض نقش بیشتر صورت می‌گیرد، زیرا هنوز تقابل سنت و مدرنیته وجود دارد و این تقابل، جنسیت را هم تحت تأثیر خود قرار داده است؛ اما نکته‌ی حائز اهمیت این است که برخلاف دیدگاه‌های سنتی و نظریه‌های فمینیستی، زنان نقش‌های اجتماعی را در قالب نقش‌های جداگانه از نقش‌های خانوادگی انجام نمی‌دهند؛ بلکه با ایفای نقش‌های ترکیبی، تعادل و توازن را در جامعه برقرار می‌سازند (ریترز، ۱۳۷۱، ص. ۵۰۲).

۴- روش تحقیق

از روش تحلیل محتوای کیفی^۱ برای پژوهش حاضر استفاده شده است. در یک تعریف عام، هولستی^۲ تحلیل محتوا را به هر تکنیکی که برای استنباط نظام‌مند و عینی ویژگی‌های خاص پیام‌ها به کار می‌رود، اطلاق می‌کند (هولستی، ۱۳۷۳، ص. ۷۰). باردن^۳ در کتاب خود «تحلیل محتوا» اشاره می‌کند: «تحلیل محتوا در حقیقت فن پژوهش عینی و اصولی به منظور تفسیر و تحلیل محتواست» (باردن، ۱۳۷۵، ص. ۸۹-۹۰). این روش، ابزاری به منظور تعیین وجود کلمات معین در متون است و محققین، وقوع، تکرار و ارتباط آن‌ها را مورد تحلیل قرار می‌دهند و سپس پیام‌های درون متن را استنتاج می‌کنند.

برای کاربست این روش در این پژوهش به مضامین نهان متن بیانیه‌ی گام دوم انقلاب و بیانات توجه شد و استنباط و استخراج معنا از آن صورت گرفت. جستجوی موضوعی لغت (نقش اجتماعی زنان) از بین بیانیه گام دوم انقلاب و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای با کمک نرم افزار MAXQDA بدست آمد که نتایج جستجوی بیانات ایشان به صورت فیش، تنظیم شد

---

1. Oualitative Content Analysis

2 . Holesti

3 . Barden

که حول موضوع نقش اجتماعی زنان است. جدول شماره یک فراوانی منابع مورد استفاده را نشان می‌دهد.

جدول ۱. منابع مورد استفاده‌ی پژوهش

واژه کلیدی	کتاب	مقاله	بیانیه	پایگاه اینترنتی دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای
نقش اجتماعی زنان	۵	۱۵	۱	۳۵

بعد از جمع‌آوری فیش‌ها، رویه تحلیل به سه شیوه‌ی تخلص، تبیین و ساخت‌بندی است (محمدپور، ۱۳۹۲، ص. ۱۰۵) که رویه‌ی تحلیل این پژوهش ساخت‌بندی است. گام بعدی، تعیین واحدهای تحلیل است که واحدهای تجزیه و تحلیل به ۵ نوع کلمه (نماد)، مضمون، کاراکتر (شخصیت)، پاراگراف و عنوان (آیتم) تقسیم‌بندی می‌شوند که در پژوهش حاضر واحد تحلیل، پاراگراف می‌باشد. گام بعدی کدگذاری، برای تعیین مقوله‌هاست که برای کدگذاری نیاز است که متن ۲ یا ۳ بار، خط به خط مرور شود و به کوچکترین جزء ممکن تبدیل شود که تعداد کدها بعد از ادغام کدهای مشابه تقلیل پیدا کرد. سپس از این کدها، مقوله‌ها استخراج و طبقه‌بندی شد که سپس هر کدام از مقوله‌ها مورد تحلیل و تفسیر قرار گرفت (محمدپور، ۱۳۹۲، ص. ۱۰۴).

۵- یافته‌های پژوهش

سؤال پژوهش حاضر این بود که زنان در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب با تأکید بر بیانات آیت‌الله خامنه‌ای از چه نقش اجتماعی برخوردارند؟ برای پاسخگویی به این پرسش، متن بیانیه‌ی گام دوم انقلاب و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای با روش تحلیل محتوای کیفی بررسی گردید و نقش اجتماعی زنان در ۵ مقوله تثبیت گردید که در جدول ۲ به شرح ذیل آمده است.

جدول ۲. کدگذاری و طبقه‌بندی مقوله‌ها

مقوله	زیرمقوله	جملات کلیدی	کد
علم و پژوهش	تشویق به یادگیری	حق آموزش	۱
		علم‌آموزی راهی برای پیشرفت	۲
		جلوگیری از آموزش برابر با ظلم	۳
	یادگیری مشروط	سازگاری علم با طبیعت زنانه	۴
		آموزش با رعایت حجاب	۵
نقش اخلاقی و تربیت اجتماعی	جامعه و خانواده‌ی سالم وابسته به عملکرد زن	نقش والای مادر	۶
		تربیت انسان	۷
		تربیت جامعه	۸
اشغال	اشتغال با رعایت شروط	حق اشتغال	۹
		عدم تحمیل شغل بر زن	۱۰
		تناسب با طبیعت زنانه	۱۱
		اشتغال با تأکید بر عدم آسیب به نقش خانوادگی زن	۱۲
		اشتغال با رعایت حجاب و مسئله‌ی محرم و نامحرم	۱۳
فعالیت سیاسی	فعالیت سیاسی مشروط	حق فعالیت سیاسی	۱۴
		تشویق به فعالیت سیاسی	۱۵
		فعالیت سیاسی با تأکید بر عدم آسیب به نقش خانوادگی	۱۶
		فعالیت سیاسی با رعایت عدم اختلاط زن و مرد	۱۷
		فعالیت سیاسی رعایت حجاب	۱۸
مبارزه مجاهدانه	تشویق و ترغیب برای ادامه جهاد	زنان مجاهد افتخار نظام اسلامی	۱۹
		ایثار و فداکاری	۲۰
		حفظ مقاومت	۲۱
		ادامه مقاومت	۲۲

جدول شماره‌ی ۲ دسته‌بندی مقوله‌ها را در حوزه‌ی نقش اجتماعی زنان نشان می‌دهد که در ادامه ۵ مقوله (علم و پژوهش، نقش اخلاقی و تربیت اجتماعی، اشتغال، فعالیت سیاسی و مبارزه مجاهدانه) بدست آمده، مورد تحلیل و تفسیر قرار خواهد گرفت.

۵-۱. علم و پژوهش

یکی از مقوله‌های مهم در عرصه‌ی فعالیت اجتماعی زنان، علم است که در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب به این موضوع اشاره شده است. آیت‌الله خامنه‌ای معتقد هستند: «علم‌آموزی، آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت و قدرت فراهم کند و با وجود تهیدستی در بنیان‌های اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب‌مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آن‌ها را به دست گیرد. ما به سوءاستفاده از دانش مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی‌کنیم، اما به نیاز کشور به جوشاندن چشمه دانش در بین خود اصرار می‌ورزیم. بحمدالله استعداد علم در ملت ما از متوسط جهان بالاتر است؛ اما آنچه من می‌خواهم بگویم این است که این راه طی شده، با همه اهمیتش فقط یک آغاز بوده است و نه بیشتر. ما هنوز از قله‌های دانش جهان بسیار عقب هستیم. ما اکنون حرکت را آغاز کرده و با شتاب پیش می‌رویم ولی این شتاب باید سالها با شدت بالا ادامه یابد تا آن عقب‌افتادگی جبران شود.» (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷، ص. ۹).

ایشان در بیانیه به ارتقاء دانش همه‌ی افراد (اعم از زن و مرد) برای رفع عقب‌ماندگی‌ها و آبادانی کشور ایران تأکید کردند و در این خصوص معتقد هستند: «یکی از افتخارات نظام جمهوری اسلامی است که در سایه نظام اسلامی این همه زن تحصیلکرده و ممتاز از لحاظ فکری و عملی در جامعه وجود دارد. افتخار می‌کنیم نام زنان ما بر روی کتاب‌های متعدد گذاشته شده که این کتاب‌ها جزء بهترین آثار مکتوب نظام اسلامی است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱/۳۰). همچنین، ایشان به همه‌ی افراد جامعه برای تشویق زنان برای کسب علم تأکید

می‌کنند: «شما هر چه بتوانید دانشجویان دختر را تشویق به علم‌آموزی کنید؛ این کار، کشور را به اهداف خویش نزدیک‌تر خواهد کرد، زیرا مردم به خدمات زنان نیازمندند (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۱۰/۲۶). نکته مهم‌تر این است که ایشان جلوگیری از کسب علم برای زنان را نوعی ظلم می‌دانند: «اگر زن در جامعه بتواند به علم که آیین الهی برای همه انسانهاست، برسد، تربیت فرزندان بهتر و محیط خانواده گرم‌تر و جامعه پیشرفت بیشتری خواهد کرد. هدف این است که زنان، انسان بزرگ شوند. اگر زنی استعداد علمی دارد؛ اما نمی‌گذارند این استعدادها شکوفا شود، ظلم است (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۷/۳۰). پس من به شما بانوان مسلمان تأکید می‌کنم که هر چه می‌توانید، روز به روز آگاهی خودتان را بیشتر کنید» (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶).

همچنین، ایشان زنان را به مطالعه در مورد مسائل و مشکلات مربوط به زنان تشویق کرده‌اند که زنان در هر رشته‌ای می‌توانند تحصیل کنند و راه برایشان باز است، تنها در یک مورد، با کسب علم برای زنان مخالفت کرده‌اند، آن هم درسی که با ویژگی زنانه‌ی آنان سازگار نباشد. ایشان معتقدند: «درسی که با اهداف عالی زنان سازگار است در اختیارشان قرار بدهیم؛ نه اینکه مجبورشان کنیم که شما چون در کنکور اینجوری شرکت کردی و این جوری نمره آوردی حتماً باید بروی و آن رشته را بخوانی که این رشته نه با طبیعت زنانه و نه با اهداف عالی‌ه وی سازگار است. پس فعالیت علمی نباید بر زنان تحمیل کرد؛ چنانکه به سد راه آنان هم نباید پرداخت» (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱/۳۰).

همچنین ایشان به زنان تأکید می‌کنند که در کسب علم، باید حجاب حفظ گردد: «ما امروز چقدر زنان دانشمند و عالم در رشته‌های مختلف در جامعه‌مان داریم، امروز در جمهوری اسلامی رشته‌های گوناگون علمی در اختیار خانم‌هاست، زن‌هایی که عفاف، عصمت و حجابشان را حفظ کردند و به فعالیت علمی هم می‌پردازند (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۹/۲۵). در جای دیگر، ایشان به ضرورت متناسب‌سازی فضای آموزشی با کرامت زنان می‌پردازند: «در محیط دانشگاه‌ها، خانم‌های دانشجو و استاد باید بکوشند که فرهنگ اسلامی را ترویج کنند و اجازه ندهند به کسانی که نسبت به اسلام و حجاب اسلامی بی‌احترامی کنند و افکار فاسد

را در محیط علمی منتشر کنند. محیط دانشگاه باید محیط اسلامی باشد که الگوبش فاطمه زهرا است» (خامنه ای، ۱۳۷۱/۹/۲۵). همچنین به مسئولان دانشگاه‌ها تأکید می‌نمایند که: «مسئولان باید شرایط و تسهیلاتی را فراهم کنند که زنان دانشجو و محقق علاوه بر انجام کارهای علمی، بتوانند وظیفه همسرداری و نگهداری از فرزندان را انجام دهند و مجبور به کنار گذاشتن مسیر علمی خود نشوند» (خامنه ای، ۱۳۹۵/۱۰/۱۳)

با این توصیف، می‌توان اذعان کرد که ایشان نقش زنان در عرصه‌های علمی را مایه افتخار جامعه‌ی ایران می‌داند، البته حضور زنان در عرصه‌ی علم را مشروط به این امر کرده‌اند که در کسب علم، به زنان نباید اجبار و تحمیل کرد و به زنان تأکید می‌کنند که برای کسب علم باید عفاف و حجاب را رعایت کنند.

۵-۲. نقش اخلاقی و تربیت اجتماعی

یکی دیگر از نقش‌های اجتماعی زنان، نقش اخلاقی و تربیت اجتماعی آنان است. آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص این موضوع در بیانیه به دو مفهوم معنویت و اخلاق اشاره کردند که «معنویت و اخلاق، جهت‌دهنده همه فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است؛ بودن آن‌ها، محیط زندگی را حتی با کمبودهای مادی، بهشت می‌سازد و نبودن آن حتی با برخورداری مادی، جهنم می‌آفریند. بنابراین، باید عیار معنویت و اخلاق در فضای عمومی افزایش پیدا کند که این امر نیازمند تلاش جهادی است» (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷، ص. ۱۰). همانطور که از متن بیانیه برمی‌آید ایشان به اخلاق به عنوان موتور حرکت فعالیت‌های فردی و اجتماعی می‌نگرند. نکته‌ی حائز اهمیت این است که در قدم اول، نهادینه کردن اخلاق صحیح در افراد از کودکی در محیط خانواده به ویژه، توسط مادر صورت می‌گیرد، این مادر است که فرزندان خویش را برای ورود به عرصه‌ی جامعه تربیت می‌کند. بنابراین پیشرفت جامعه به تربیت مادران آن جامعه وابسته است. در این خصوص ایشان معتقد است:

«در مسئله زن آنچه که در درجه اول اهمیت قرار دارد، مسئله خانواده است. خانواده

سلول اصلی در جامعه است. نه اینکه اگر این سلول سالم شد، سلامت به دیگرها سرایت می‌کند و اگر ناسالم شد، عدم سلامت به دیگرها سرایت می‌کند؛ بلکه به این معناست که اگر سالم شد، یعنی بدن سالم است. بدن که غیر از سلول‌ها چیز دیگری نیست. هر اندامی مجموعه سلول‌هاست. پس اگر ما توانستیم سلول‌ها را سالم کنیم پس سلامت آن اندام را داریم. مسئله اینقدر اهمیت دارد. جامعه اسلامی بدون بهره‌مندی از نهاد خانواده سالم، امکان ندارد پیشرفت کند (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴). بنابراین نقش زن به عنوان عضوی از خانواده، از همه نقش‌هایی که زن می‌تواند ایفا کند، اهمیتش بیشتر است. زیرا افراد را برای ورود به میدان‌های بزرگ آماده می‌کند و بالندگی استعدادهای درونی انسان به مادر وابسته است؛ حفظ سلامت روحی جامعه و خانواده به مادر وابسته است (خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰).

در جای دیگر ایشان بیان می‌کنند: «فریفتگان غافل، مادری زن را تحقیر می‌کنند؛ درحالی‌که مادری یعنی تربیت انسان و تولید والاترین محصول و متاع عالم وجود، یعنی بشر. بنابراین باید زن در دامن پرعطوفت و با سخنان پرنکته و مهرآمیزش، فرزندان سالمی را به عنوان زنان، مردان و شخصیت‌های جامعه از لحاظ روحی و روانی تربیت کند. مادر از هر سازنده‌ای، سازنده‌تر و بارزتر است. بزرگترین دانشمندان ممکن است یک ابزار بسیار پیچیده الکترونیکی را به وجود آورند، موشک‌های قاره‌پیما بسازند؛ اما هیچ یک از اینها اهمیت آن را ندارد که کسی یک انسان والا به وجود آورد و او، مادر است (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۷/۳۰).

از نگاه ایشان زنان علاوه بر اینکه نقش تربیتی در محیط خانه دارند، دارای نقش تربیتی در اجتماع هستند، به این معنا که زنان باید خود حافظ ارزش‌های اسلامی در سطح مدارس، دانشگاه، باشند و با هرگونه اشاعه افکار فاسد برخورد نمایند (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۹/۲۵)؛ یعنی همه موظفند در راه معروف‌ها امر کنند و از منکرها بازدارند که ابتدال اخلاقی منکر است، تضعیف نظام اسلامی منکر است، تضعیف فرهنگ اسلامی منکر است که باید همه در راه رفع منکرها تلاش کنند (خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۱/۱).

با این توصیف از دیدگاه ایشان، مهم‌ترین نقش زنان، نقش اخلاقی و تربیت اجتماعی

است، زیرا مسئول خلق والاترین متاع عالم وجود، یعنی بشرند که تربیت صحیح آنان، می‌تواند به سعادت‌مندی جامعه منجر شود.

۵-۳. اشتغال

سومین مقوله در عرصه‌ی فعالیت اجتماعی زنان، اشتغال است. آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص به‌کارگیری نیروهای کارآمد در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب می‌فرماید: «آینده‌سازان باید در نظر داشته باشند، در کشوری زندگی می‌کنند که از نظر ظرفیت‌های طبیعی و انسانی، کم‌نظیر است و مهم‌ترین ظرفیت امیدبخش کشور، نیروی انسانی کارآمد با زیربنای عمیق و اصیل دینی است که آماده تلاش جهادی برای آبادانی کشورند که باید از همه این ظرفیت‌ها استفاده کرد (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷، ص. ۸). ایشان برای آبادانی کشور به استفاده از توانایی همه انسان‌های کارآمد (مرد و زن) تاکید می‌کند، زیرا معتقدند که کشور ایران به فعالیت و اشتغال زنان به عنوان نیمی از جمعیت کشور ایران نیازمند است، اما برای اشتغال زنان، شروطی را مطرح می‌کنند که به شرح زیر است:

«خداوند گنجینه آرامش و رحمت را در وجود زن قرار داده است و زنان در جامعه باید در مشاغلی انجام وظیفه کنند که با ویژگی‌های ذاتی آنان متعارض نباشد. بعضی از مشاغل متناسب با ویژگی و خصوصیات زنان نیست، خوب زنان این‌ها را دنبال نکنند. پس زن هر چه می‌تواند تلاش اقتصادی و اجتماعی کند، شرع، مانع نیست؛ البته چون از لحاظ جسمانی، ظرفیت‌تر از مرد است، لذا ضرورت‌هایی دارد. تحمیل کار سنگین بر زن، ظلم به زن است؛ اسلام این را توصیه نمی‌کند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۱/۳۰).

بنابراین از منظر ایشان، اولین شرط اشتغال برای زنان این است که شغل با طبیعت زنانه سازگار باشد. از دیگر شروطی که ایشان برای اشتغال زنان بیان می‌کنند که «زنها نیمی از جامعه‌اند و ما از ظرفیت‌های نیمی از جامعه در زمینه‌های گوناگون استفاده کنیم؛ منتها اشتغال زنان نباید مهم‌ترین شغل زن، یعنی کار خانه، همسری و مادری را تحت‌الشعاع قرار

دهد. در واقع این کار نباید با کرامت، ارزش انسانی زن منافات داشته باشد. پس ما با آن اشتغال کاملاً موافق هستیم که به این قضیه لطمه‌ای وارد نکند؛ چون این امر جایگزین ندارد. شما اگر بچه خودتان را در خانه تربیت نکردید، هیچ کس دیگر نمی‌تواند این کار را بکند، نه پدرش و نه کار دیگران، زیرا این کار، کار مادر است؛ اما آن شغلی که شما بیرون دارید، اگر شما انجام ندهید، ۱۰ نفر دیگر آن جا ایستاده‌اند که آن کار را انجام خواهند داد. بنابراین اولویت با کاری است که بدیل ندارد، البته شغل در مواردی برای بعضی از زنان اجتناب‌ناپذیر و لازم باشد. به هر حال شغل برای زنانی که مشتاق فعالیت اجتماعی هستند امری جایز و مباح است؛ ولی نباید مانع بچه‌داری و همسرداری وی گردد؛ اما این که او را مجبور کنند و بگویند باید حتماً شغلی بپذیری تا با درآمد آن بتوانی هزینه‌های خانواده را تأمین کنی. اسلام این موضوع را از زن نخواست است؛ این یک نوع تحمیل بر زن است. پس اسلام ارزش زن را لزوماً به شغل نمی‌داند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۹/۲۵).

بنابراین، ایشان معتقدند که اشتغال نباید به نقش خانوادگی زنان آسیبی وارد کند. پس ایشان برای خانواده و نقش خانوادگی زنان، اولویتی بیشتر از نقش اجتماعی آنان قائل هستند. در ادامه ایشان می‌فرمایند: «در این جا وظیفه بر دوش دولت است، باید به آن خانم‌هایی که به هر دلیلی، با هر ضرورتی کار تمام‌وقت یا نیمه‌وقت را قبول کردند، کمک بشود تا بتوانند به مسئله مادری، خانه‌داری برسند. باید با مرخصی‌ها و با زمان بازنشستگی به نحوی کمک کند تا این خانم به این قضیه هم برسد. شرط بعدی برای اشتغال زنان، مسئله محرم و نامحرم است که در اسلام جدی است و باید رعایت گردد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۳/۱).

۴-۵. فعالیت سیاسی

در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب، به ارتقا بینش سیاسی و نقش‌آفرینی سیاسی مردم توجه شده است که «از برکات جمهوری اسلامی این بوده که بینش سیاسی آحاد مردم اعم از زن و مرد و نگاه آنان به مسائل بین‌المللی را به گونه‌ی شگفت‌آوری ارتقاء داده است. همچنین مشارکت

مردم در مسائل سیاسی نظیر انتخابات، مقابله با فتنه‌های داخلی، حضور در صحنه‌های ملی، استکبارستیزی را به اوج رسانیده است» (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷، ص. ۶).

همانطور که از متن بیانیه مشخص می‌شود، ایشان در خصوص فعالیت سیاسی، دیدگاهی فارغ از جنسیت ارائه کرده‌اند که نقش زن و مرد در عرصه‌ی سیاسی، نقشی بی‌بدیل است. در واقع، نقش زنان در عرصه‌های سیاسی ظاهری نیست که تنها به پای صندوق‌های رأی ختم شود؛ بلکه زنان حق دارند در تصمیم‌گیری‌ها و تحولات سیاسی سهیم باشند. در این خصوص ایشان در جایی دیگر می‌فرمایند: «زن و مرد همواره در ارزش‌های اسلامی، انسانی همسطح بوده‌اند و تنها در وظایف اختصاصی، آن هم بر اساس خصوصیات آفرینش آن‌ها اختلافاتی وجود دارد. بنابراین اهتمام به امور مسلمانان و جامعه را وظیفه همه افراد (زن و مرد) می‌دانند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰)؛ حتی ایشان در برخی از موارد، زنان را به حضور در عرصه‌ی سیاست تشویق می‌کنند: «نگذارید حضور زنان فعال در جبهه انقلاب کمرنگ گردد. دیگران در مواجهه با انقلاب سعی می‌کنند از عنصر زنان کارآمد استفاده کنند. جبهه انقلاب، زنان کارآمد و عالم به مراتب بیشتر دارد. خانم‌هایی که اهل اقدامند، اهل فکر کردند، صحنه انقلاب و دفاع از انقلاب را خالی نگذارید. این یک نکته است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۲/۲۱). بنابراین، حضور و نقش زنان در عرصه‌ی سیاسی را افتخارآمیز می‌داند و زنان را برای وارد شدن به این حوزه ترغیب می‌نماید.

همچنین، ایشان در جای دیگر می‌فرماید: «در عرصه فعالیت‌های سیاسی، زن مسلمان حق دارد آنچه را که اقتضای زمان است، خلأیی را که احساس می‌کند، این وظیفه‌ای را که بر دوش خود حس می‌کند انجام دهد؛ چنانچه دختری مثلاً احساس می‌کند، باید در کارهای سیاسی وارد شود، برای آن‌ها میدان باز است؛ به شرط رعایت عفاف و عدم اختلاط و امتزاج زنان و مردان. اسلام روی این مسئله حساسیت دارد و معتقد است که مرد و زن باید یک مرزبندی و حجابی میان خودشان داشته باشند. اگر این حساسیت اسلام نسبت به روابط و نوع اختلاط مرد و زن رعایت شود، همه کارهایی که مردان در عرصه‌ی اجتماعی انجام

می‌دهند، زنان نیز اگر قدرت جسمانی و فرصتش را داشته باشند، می‌توانند انجام دهند» (خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰). پس زن در اجتماع و سیاست، باید پرورش اسلامی پیدا کند و در میدان‌های اجتماعی و سیاسی پیشتاز باشد؛ اما در مسائل شهوانی و جنسی ملعبه‌ی دست این و آن نشود (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۸/۲۲).

ایشان در ادامه می‌فرمایند: «مسئولیت حضور در جامعه و فهمیدن و علاج دردهای عمومی جامعه، مخصوص مردان نیست و زن‌ها نمی‌توانند شانه از این مسئولیت خالی کنند، پس هر یک از زن و مرد بر حسب توانایی‌هایشان، مسئولیتی اجتماعی و سیاسی بر دوش دارند؛ اما باید در نظر داشت هر یک از زن و مرد در حیطه مسئولیت‌های خانوادگی، وظیفه خصوصی دارند که بر فعالیت سیاسی‌شان اولویت دارد. براساس تقسیم‌بندی اسلام، زنان وظیفه‌ی انجام کارهای مربوط به خانه و مردان وظیفه‌ی نان‌آوری را برعهده دارند؛ در نتیجه برای زنان، فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی در درجه دوم اهمیت قرار دارد. پس مسئولیت سیاسی زنان در کنار اولویت دادن به مسئولیت‌های خانوادگی معنا پیدا می‌کند؛ اما من می‌گویم مهم‌ترین نقشی که یک زن می‌تواند ایفا کند، آن نقشی است که به‌عنوان یک مادر و همسر می‌تواند ایفا کند؛ اگرچه اسلام بر نقش مادر و همسر در خانواده تأکید می‌کند؛ اما این امر به معنای این نیست که زن را از شرکت در مسائل سیاسی منع کند، حتی بعضی از زنان می‌گویند چون خانه، شوهر و فرزند اجازه نمی‌دهد فعالیت سیاسی بکنیم، پس شوهر و فرزند را باید رها کنیم. هر دو غلط است. نه این را به خاطر آن، نه آن را به خاطر این نباید از دست داد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۵/۵).

بنابراین، شرط حضور و فعالیت سیاسی زنان این است که در انجام فعالیت‌های سیاسی، حجاب و عفاف حفظ شود و مسئولیت‌های سیاسی به نقش خانوادگی زن آسیبی وارد نکند.

۵-۵. مبارزه مجاهدانه

مقوله‌ی آخر در حوزه‌ی نقش اجتماعی زنان، مبارزه‌ی مجاهدانه می‌باشد. در این خصوص

آیت‌الله خامنه‌ای در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اشاره می‌کنند: «امروز نماد باشکوه ایستادگی در برابر مستکبران جهان و در رأس آنان، آمریکای جنایتکار روزبه‌روز برجسته‌تر شد. در تمام این چهل سال، تسلیم‌ناپذیری و پاسداری از انقلاب و گردن برافراشته‌ی آن در مقابل دولت‌های مستکبر، خصوصیت شناخته‌شده‌ی ایران و ایرانی به‌شمار می‌رفته است. قدرت‌های انحصارگر جهان که همواره، حیات خود را در دست‌اندازی به استقلال دیگر کشورها دانسته‌اند، در برابر ایران اسلامی، اعتراف به ناتوانی کردند. ملت ایران در فضای حیات‌بخش انقلاب توانست، دست‌نشانده آمریکا را از کشور براند و پس از آن هم از سلطه‌ی دوباره قلدران جهانی بر کشور با قدرت جلوگیری کند» (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷، ص. ۷). این رویکرد دینی و اخلاقی در جمهوری اسلامی بود که دل‌های مستعد جوانان را مجذوب کرد و فضا به سود دین و اخلاق دگرگون شد. مجاهدت‌های جوانان در میدان‌های سخت از جمله دفاع مقدس، با ذکر و دعا و روحیه‌ی ایثار همراه شد و ماجراهای صدر اسلام را زنده کرد. در آن روز هزاران جوان، پیر، زن و مرد برای اردوهای جهادی، جهاد سازندگی و بسیج سازندگی داوطلب شدند که تا امروز، جهاد سازندگی روزبه‌روز بیشتر و باکیفیت‌تر شده و این معجزه انقلاب اسلامی است (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷، ص. ۶). بر اساس این بیانیه، می‌توان اذعان کرد که وظیفه هر فرد مسلمانی، ایستادگی در برابر مستکبران است. منظور از مبارزه‌ی مجاهدانه برای زنان، مشارکت زنان در حوزه‌ی دفاع و مجاهده است که در زمان‌های مختلف نظیر انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی صورت گرفته است. ایشان در بیانات متعدد به نقش زنان در عرصه‌ی مبارزه مجاهدانه به صورت حضور مستقیم و غیرمستقیم تأکید کرده‌اند.

ایشان حضور مستقیم زنان در عرصه‌ی مبارزه با مستکبران را مورد تحسین قرار دادند و حتی در مواردی متعدد، این حضور را لازم دانستند: «نقش زنان در اصل انقلاب ممتاز بود، آن کسانی که سابقه دارند، می‌دانند که زنان هم در دوران مبارزه نقش داشتند هم به خصوص در همان دوران انقلاب، یعنی یک سال و نیمی که حرکت انقلابیون شروع شد، نقش مؤثر داشتند که اگر نبودند، این تظاهرات عظیم، بی‌اثر می‌شدند. در بعضی جاها مثل مشهد، شروع این

تظاهرات از زنان آغاز شد؛ یعنی اولین حرکت عمومی مردمی، یک حرکت زنانه بود؛ البته مورد تعرض پلیس قرار گرفتند و بعد حرکت مردانه راه افتاد» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۳/۱). همچنین ایشان در رابطه با حضور مستقیم زنان در جنگ تحمیلی می‌فرمایند: «در این دوران، نقش زنان یک نقش فوق‌العاده بود. زنان مباشر در میدان جنگ، در کارهای پشتیبانی و بعضاً به ندرت در کارهای عملیاتی و نظامی که من بخش کارهای پشتیبانی‌اش را خودم از نزدیک در اهواز دیدم، یک نقش فوق‌العاده بود. زن‌ها حتی در بخش‌های نظامی هم فعال بودند، اینها یک مجموعه کاری است که با هیچ معیاری قابل اندازه‌گیری نیست» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴). ایشان حضور غیرمستقیم زنان در میدان مبارزه با مستکبران را مورد تحسین قرار داده و می‌فرمایند: «اگر زن‌ها به انقلاب نپیوسته بودند، اگر جوان‌ها از خانه برای پیوستن به صفوف انقلاب بیرون نمی‌آمدند و مادرهایشان نمی‌گذاشتند، اگر زن‌ها دل در گرو انقلاب نداشتند؛ مردها آزادانه در انقلاب جانفشانی نمی‌کردند و به احتمال زیاد این انقلاب به این شکل پیروز نمی‌شد یا اصلاً پیروز نمی‌شد یا مشکلات بزرگی در سر راه آن پدید می‌آمد» (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۹/۵). در جای دیگر ایشان اشاره می‌کند: «این زنانی که توانستند شوهران و فرزندان خود را به صورت انسان‌های فداکاری در بیاورند که بروند و از کشور دفاع کنند، اینها زنان بزرگی هستند. بنده هر وقت با این زنان مواجه می‌شوم، در مقابل آن‌ها احساس خشوع می‌کنم. مادری که دو فرزند، سه فرزند خود را در راه خدا داده است ولی محکم ایستاده به ما سفارش می‌کند که بایستید، محکم باشید. انسان در مقابل این همه عظمت احساس خشوع می‌کند. این واقعیت زنان جامعه‌ی ما است که بسیار افتخارآمیز است؛ البته نقش همسرها هم نقش بسیار مهمی است. اگر این خانم‌های جوان مانع شوهرهایشان می‌شدند، آن‌ها نمی‌رفتند. همسران جوان نه تنها مانع نشدند، بلکه تشویق کردند. انسان زمانی اینها را می‌بیند، می‌فهمد که فرآورده‌های انقلاب اسلامی چقدر با عظمت است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۲/۲۲).

بنابراین ایشان نقش زنان در عرصه‌ی مبارزه‌ی مجاهدانه را به صورت مستقیم و غیر مستقیم مورد تحسین قرار داده‌اند و آن را مایه‌ی افتخار و از برکات انقلاب اسلامی دانسته‌اند.

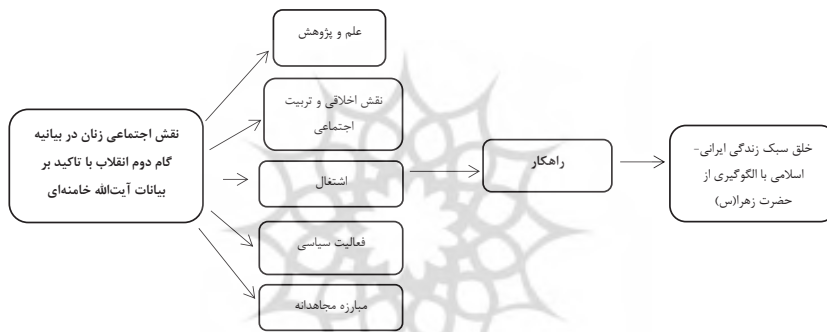
همچنین در خصوص نقش زنان در حفظ جریان مقاومت اسلامی بیان می‌کنند: «شما زنان مسلمان، برای زنان کشورهای اسلامی مایه دلگرمی هستید. ما از شما جوانان یاد گرفته‌ایم، این مقاومت را حفظ کنید و این ایستادگی را غنیمت بشمارید با استقامت‌تان، با وحدت‌تان و حضورتان در صحنه‌های گوناگون و با پشت سر مسئولان قرار گرفتن، آبروی را به اسلام داده‌اید، تداوم ببخشید. شماها اسلام را زنده کردید» (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۰/۱۱)

در ادامه ایشان تأکید می‌کنند که این نقش بی‌بدیل زنان باید ادامه داشته باشد و برای نگه داشتن زن ایرانی مسلمان در همان روندی که انقلاب، در وی، جا انداخته، به سبک زندگی اسلامی- ایرانی نیازمندیم؛ یعنی چه کنیم که زن در جامعه کرامتش حفظ شود و هم شأن و عزت خانوادگی‌اش محفوظ بماند، هم بتواند وظایف اجتماعی و سیاسی‌اش را انجام دهد، چه کنیم که زن مجبور نباشد، بین این چند تا یکی را انتخاب کند. اینها جز مسائل اساسی ماست. راه‌حل مسئله این است که باید به متون اسلامی مراجعه کنید؛ از قرآن، سنت و از متون اسلامی اصول و پایه‌های اصلی را اخذ کنید. قرآن کریم چندین الگوی عملی از زنان و مردان متعالی را به عنوان الگوی عملی انسان‌ها معرفی کرده که در رأس زنانی که مطرح می‌شود، حضرت زهرا(س) است که تمام ابعادی که برای یک زن متصور است، در فاطمه زهرا(س) جلوه کرده است. او یک زن معمولی نبود، یک زن ملکوتی یک انسان به تمام معنا، تمام نسخه معنویت است و در یک کلمه ایشان الگو است. ایشان موجودی ملکوتی است که در عالم به صورت انسان، ظاهر شده است. در کنار مقام معنوی ایشان، خصلت‌های برجسته و کارکردهای مهم در زندگی شخصی این بانوی بزرگوار، هر کدام یک درس است، تقوای او، عفت و طهارت او، مجاهدت، شوهرداری، فرزندداری و سیاست فهمی وی، هر کدام یک درس است، نه فقط درس برای شما بانوان؛ بلکه برای همه بشریت درس است. بنابراین این اقتران برای ما یک فرصت است؛ در زندگی حضرت زهرا(س) باید دقیق شد، با نگاهی نو، آن زندگی را شناخت و به معنای واقعی کلمه، آن را الگو قرار داد (خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۰/۱۱).

با این توصیف می‌توان ادعان کرد که آیت‌الله خامنه‌ای فعالیت اجتماعی زنان را در ۵

مقوله‌ی علم و پژوهش، نقش اخلاقی و تربیت اجتماعی، اشتغال، فعالیت سیاسی و مبارزه‌ی مجاهدانه با رعایت برخی شروط پذیرفته‌اند و معتقدند برای اینکه نقش اجتماعی زنان به نقش خانوادگی آنان، آسیب وارد نکند و زنان بتوانند، نقش خانوادگی و نقش اجتماعی را همسو با هم پیش ببرند، باید سبک زندگی اسلامی-ایرانی شکل بگیرد که این امر نیازمند الگوگیری از زنان روحانی و ملکوتی نظیر حضرت زهرا(س) است، زیرا ایشان هیچ‌گاه، نقش خانوادگی را فدای نقش اجتماعی نمی‌کردند و بالعکس و در ایفای هر دو نقش خانوادگی و اجتماعی، اعتدال را حفظ می‌کردند.

نمودار ۱. نقش اجتماعی زنان در بیانیه گام دوم انقلاب با تاکید بر بیانات آیت‌الله خامنه‌ای

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش اجتماعی زنان در چارچوب بیانیه‌ی گام دوم انقلاب با تأکید بر بیانات آیت‌الله خامنه‌ای بود که برای بررسی این موضوع از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شد و ۵ مقوله در خصوص نقش زنان در عرصه‌ی اجتماع نظیر علم و پژوهش، نقش اخلاقی و تربیت اجتماعی، اشتغال، فعالیت سیاسی و مبارزه مجاهدانه تعیین گردید و از یافته‌های بدست آمده، می‌توان چند نکته اساسی را استنباط کرد.

اول اینکه، آیت‌الله خامنه‌ای در زمینه‌ی کسب علم، نه تنها زنان را تشویق می‌نمایند، بلکه

زنان تحصیل کرده با رعایت حجاب را مایه افتخار جامعه ایران بیان کردند. ترغیب ایشان برای کسب علم زنان در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب و بیانات ایشان مشخص است که کشور برای پیشرفت به کسب علم همه‌ی افراد نیازمند است. در خصوص نقش تربیت اجتماعی زنان، نه تنها این نقش زنان را تحسین کردند؛ بلکه این نقش را عالی‌ترین نقش زنان معرفی کردند، اما در زمینه‌ی اشتغال و فعالیت سیاسی دیدگاه متفاوتی دارند و دو مقوله‌ی اشتغال و فعالیت سیاسی را به شرط متناسب بودن با طبیعت و ویژگی‌های زنانه تأیید می‌کنند و اینکه نباید به نقش خانوادگی زن به عنوان همسر و مادر آسیبی وارد کند؛ زیرا از منظر ایشان نقش خانوادگی زنان دارای اهمیتی بالاتر از نقش اجتماعی آنان است. همچنین در خصوص اشتغال و فعالیت سیاسی به رعایت عفاف، حجاب و عدم اختلاط زن و مرد اشاره می‌کنند. در نهایت ایشان در رابطه با مقوله‌ی مبارزه مجاهدانه، حضور زنان در عرصه‌ی جهاد را باعث افتخار می‌دانند.

نتیجه‌ای که از این یافته‌ها بدست آمده این است که ورود زنان به عرصه‌های فراتر از محدوده‌ی خانواده؛ یعنی نقش اجتماعی و مسئولیت‌پذیری در جامعه یکی از حقوق آنان است، اما از منظر ایشان زمانی این نقش اهمیت دارد که کیفیت آن از هرگونه افراط و تفریط به دور باشد؛ این امر بدین معناست که تشویق ایشان به تحصیل زنان، نشانه‌ی دیدگاه ایشان است که زن را صاحب تعقل می‌دانند و برخلاف دیدگاه برخی از افراد سنتی است که تعقل زن را ضعیف و احساسات زن را قوی می‌دانند.

از سوی دیگر، ایشان برای اشتغال و فعالیت سیاسی زنان اهمیت قائلند، ولی دیدگاهشان برخلاف برخی از دیدگاه‌های سنتی است که نقش زن را تنها در محیط خانواده تعریف می‌کنند؛ البته دیدگاه ایشان با دیدگاه‌های مدرن و غربی به ویژه نظریه‌های فمینیستی هم متفاوت است. نظریه‌های فمینیستی، زن را تنها با نقش‌های اجتماعی تعریف می‌کنند و نقش خانوادگی زن را ظلم بر زن می‌دانند و راه‌هایی از ظلم را فعالیت اجتماعی زن می‌دانند، در صورتی که ایشان اولویت را به نقش خانوادگی زن می‌دهند و نقش اخلاقی و تربیت اجتماعی

زن را در تربیت و آماده‌سازی آینده‌سازان کشور بسیار مهم می‌دانند. ایشان اشتغال و فعالیت سیاسی را به شرط لطمه نخوردن به نقش خانوادگی زن، توجه به خصوصیات زنانه و رعایت مسئله‌ی محرم و نامحرم، خالی از اشکال می‌دانند.

نکته مهم دیگری که از یافته‌ها، استنباط شده، این است که ایشان بر ترکیب نقش‌های خانوادگی و اجتماعی تأکید می‌کنند که ترکیب نقش‌ها، در جامعه تعادل و توازن ایجاد می‌کند و برای اینکه، این ترکیب نقش‌ها صورت گیرد، نیاز است که سبک زندگی ایرانی-اسلامی شکل بگیرد که این امر نیازمند الگوگیری از زنان روحانی و ملکوتی نظیر حضرت زهرا(س) است، زیرا ایشان هیچ‌گاه، نقشی را به نفع نقش دیگر حذف نمی‌کردند و در ایفای هر دو نقش خانوادگی و اجتماعی، اعتدال را حفظ می‌کردند.

منابع

- آبراکرامبی، نیکلاس (۱۳۷۰). فرهنگ جامعه‌شناسی، ترجمه حسن پویان. تهران: چاپخش.
- باردن، لورنس (۱۳۷۵). تحلیل محتوا، ترجمه ملیحه آشتیانی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- بانکی‌پور، امیرحسین (۱۳۹۳). نقش و رسالت زن. تهران: انقلاب اسلامی.
- خادمی، عاطفه (۱۳۹۸). مدل مفهومی زن در گفتمان انقلاب اسلامی: منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای. زن در توسعه و سیاست، ۲۶۵-۲۷۲.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۴/۱/۱)، بیانات در حرم مطهر رضوی، تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آثار آیت‌الله خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰/۳/۱)، بیانات در جمعی از بانوان نخبه به مناسبت ولادت حضرت زهرا، تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۰/۱۰/۱۱)، بیانات در جمع خانواده شهدا و جانبازان و مفقودان، تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۵/۱۰/۱۳)، بیانات در دیدار نخبگان و دانشجویان بسیجی مدال‌آور دانشگاه شریف، تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷)، بیانیه گام دوم انقلاب، تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰/۱۰/۱۴)، بیانات در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع زن و خانواده، تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۵/۱۲/۲۰)، بیانات در اجتماع زنان خوزستان، تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲/۲/۲۱)، بیانات در جمعی از بانوان فرهیخته، تهران: دفتر

نشرو حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

• خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷/۱۲/۲۲)، بیانات در جمع خانواده شهدای حرم، تهران: دفتر

نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

• خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۰/۸/۲۲)، بیانات در جمعی از پرستاران، تهران: دفتر نشر و

حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

• خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۱/۹/۲۵)، بیانات به مناسبت میلاد فرخنده حضرت زهرا و روز

زن، تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

• خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۶/۱۰/۲۶)، بیانات در دیدار با گروهی از پزشکان سراسر کشور،

تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

• خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۳/۱/۳۰)، بیانات در جمعی از بانوان برگزیده، تهران: دفتر حفظ

و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

• خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۶/۷/۳۰)، بیانات در همایش بزرگ خواهران در ورزشگاه آزادی

به مناسبت جشن میلاد حضرت زهرا، تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

• خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۴/۵/۵)، بیانات در دیدار با جمعی از مداحان اهل بیت(ع)،

تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

• خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۶۹/۹/۵)، بیانات ویژه روز بسیج در یادگان امام حسن مجتبی(ع)،

تهران: دفتر نشر و حفظ آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

• دوچ، مرتون (۱۳۷۴)، نظریه‌ها در روانشناسی اجتماعی، تهران: دانشگاه تهران.

• ریترز، جورج (۱۳۷۱)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی.

تهران: نشر علمی.

• سیمبر، رضا؛ رضاپور، دانیال (۱۳۹۷)، جایگاه زنان در گفتمان رهبران انقلاب اسلامی،

فصلنامه علمی پژوهشی زن و جامعه، ۹، ش ۲، ۵۰.

• عضدانلو، حمید (۱۳۸۴)، آشنایی با مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی، تهران: چاپخش.

- کربلایی، محسن (۱۳۹۰)، زن و بازیابی هویت حقیقی، تهران: انقلاب اسلامی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹)، جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان. تهران: نی.
- لولآور، منصوره (۱۳۹۴)، واکاوی نقش اجتماعی زنان از منظر ایت‌الله خامنه‌ای، نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان، ۹-۲۸.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۲)، روش تحقیق کیفی (ضدروش)، تهران: جامعه‌شناسان.
- نوربخش، سید مرتضی (۱۳۸۵)، جامعه‌شناسی عمومی، تهران: بهینه.
- هدایت‌نیا، فرج‌الله (۱۳۹۶)، الگوی سوم (الگوی رفتاری، زن، خانواده و جامعه). تهران: لشکر فرشتگان.
- هولستی، ال. ار (۱۳۷۳)، تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی، ترجمه نادر سالرزاده امیری. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

Reference

- Fine, Gray, - Philip, Manning (2003). Erving Goffman. In George Ritere The Blackwall contemporary Social Theorists Black wall Publishing.
- Goffman, Erving (1959). Presentation of self in Everyday Life. Garden City, anchor Books.
- Jaggar, A (1998). Gender, Body Knowledge : Feminist Reconstruction of Being and Inowing Rutgers University Presss. New York.
- Tervino, A.juvier (2003). Goffmans Legacy. Lanham, MD: Rowman - Littefield Publisher.
- Abracramby, Nicholas (1991) Sociological Culture, translated by Hassan Pouyan. Tehran: Chapakhsh
- Azodanlo, Hamid (2005). Familiarity with the basic concepts of sociology. Tehran: Chapakhsh. (In Persian)
- Barden, Lawrence (1996). Content analysis, translated by Maliheh Ashtiani. Tehran: Shahid Beheshti University
- Bankipour, Amirhossein (2014). The role and mission of women. Tehran: Islamic Revolution.(In Persian)
- Dooch, Merton (1995) Theories in social psychology. Tehran: University of Tehran
- Fine, Gray - Philip, Manning (2003). Erving Goffman. In George Ritere The Blackwall contemporary Social Theorists Black wall Publishing
- hedayatniya, faraj ollah (2017). The third pattern (behavioral pattern, woman, family and society. Tehran: Lashkar-e Fereshtegan. (In Persian)
- Holst, L.R (2010). Content analysis in social sciences and humanities, translated by Nader Salarzadeh Amiri. Tehran: Allameh Tabatabai University. (In Persian)

- Giddens, Anthony (2010). *Sociology*, translated by Hassan Chavoshian. Tehran: Ney.
- Goffman, Erving (1959). *Presentation of self in Everyday Life*. Garden City, anchor Books
- Jaggar, A (1998). *Gender, Body Knowledge: Feminist Reconstruction of Being and Inowing* Rutgers University Presss. New York
- Karbalaee, Mohsen (2011). *Woman and restoring true identity*. Tehran: Islamic Revolution. (In Persian)
- Khademi, Atefe (2019). *The conceptual model of women in the discourse of the Islamic Revolution: Ayatollah Khamenei's intellectual system*. *Women in Development and Politics*, 265-272. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (21/3/2005). *Statements in the holy shrine of Razavi*. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (22/5/2011). *Statements in a group of elite women on the occasion of the birth of Hazrat Zahra*. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (1/1/1992). *Statements to the families of martyrs, veterans and missing persons*. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (2/1/2017). *Speeches at the meeting of Sharif University's elite Basij students and students*. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (2019). *Statement of the second step of the revolution*. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)

- Khamenei, Sayed Ali (4/1/2012). Statements in the third meeting of strategic ideas on the subject of women and the family. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (20/12/1375). Statements in the Khuzestan Women's Association. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (10/3/1997). Statements in a group of educated women. Tehran: Publishing Office for the Preservation of Ayatollah Khamenei's Works. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (13/3/2019). Statements in the family of the martyrs of the shrine. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (13/11/1991). Statements in a group of nurses. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (16/12/1992). Statements on the occasion of the auspicious birth of Hazrat Zahra and Women's Day. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (16/1/1990). Statements in a large crowd of women. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (16/10/2008). Statement in a meeting with a group of doctors across the country. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (20/1/2015). Statements in a group of selected women. Tehran: Cafeter of preserving and publishing the works of

Ayatollah Khamenei. (In Persian)

- Khamenei, Sayed Ali (22/10/1997). Speeches at the big conference of sisters in Azadi Stadium on the occasion of the birth of Hazrat Zahra. Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (27/7/2005). Statements in a meeting with a group of praisers of the Ahl al-Bayt (AS). Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Khamenei, Sayed Ali (26/11/1990). Special statements on Basij day in the barracks of Imam Hassan Mojtaba (AS). Tehran: Office for Publishing and Preserving the Works of Ayatollah Khamenei. (In Persian)
- Lolaavar, Mansore (2015). Analyzing the social role of women from the perspective of Ayatollah Khamenei. *Social Theories of Muslim Thinkers*, 9-28. (In Persian)
- Mohammadpor, Ahmadpor (2013). Qualitative research method (counter-method). Tehran: Sociologists.
- Norbakhsh, Sayed Morteza (2006). *General Sociology*. Tehran: Optimal
- Ritgers, George (1992). *Sociological theory in contemporary times*, translated by Mohsen Thalasi. Tehran: Scientific publication.
- Simbar, Reza, - Rezapour, Daniyal (2018). The position of women in the discourse of the leaders of the Islamic Revolution. *Journal of Women and Society*, Vol. 9, No. 2, 50
- Tervino, A. Juvier (2003). *Goffmans Legacy*. Lanham, MD: Rowman - Littefield Publisher